ההשלכות הכלכליות של אסון המוני

מלחמות ואסונות טובים? כן - למשק!

דווקא אסונות קשים, מלחמות, סערות, שטפונות, צונמי ורעידות אדמה - עשויים להחזיר כלכלות לצמיחה ולשקם משקים שנקלעו למשברים קשים וממושכים. הוכחה: הגאות הכלכלית חסרת התקדים שלאחר מלחמת העולם השנייה התרחשה כתוצאה מצורכי השיקום במדינות שנפגעו קשות מהמלחמה

>> ד"ר עירית מלכה

אסונות אדירי ממדים, טבעיים או מעשי ידי אדם, פקדו את האנושות מאז המבול בימי נח ועד הצונמי בדרום אסיה, דרך אסון מגדלי התאומים, סערות מזג האוויר ביבשת אמריקה ורעידות האדמה במרכז אסיה. הגדרתו של מאורע כאסון לאומי, או רב-לאומי, מעידה על הרוגים רבים ועל המוני פצועים, הנשארים נכים ליתרת חייהם. להרוגים לא מועיל כמובן שיקום כלכלי, ותמורה כלכלית אינה מפצה את משפחותיהם. גם שיקום הנכים מוגבל מטבעו. מלבד האבדות בגוף ובנפש, מלווים אסונות המוניים גם באובדן רכוש פרטי וציבורי, הכולל גורמי ייצור. אובדן של גורמי הייצור מעכב את ייצורם של מוצרים חלופיים לאלו שאבדו. כלכלנים מונים שלושה גורמי ייצור:

- גורם ייצור עבודה.
- גורמי ייצור טבעיים - קרקע, מינרלים שונים (כנפט, מתכות שונות וכדומה), יערות טבעיים ועוד.
- גורם ייצור הון - הון פיזי, הכולל מבנים, מכונות וציוד לייצור, תשתיות לסוגיהן ככבישים, תחנות כוח, קווי חשמל ומים ועוד.

די בפגיעה באחד מגורמי הייצור כדי להוריד את כושר הייצור. אסון המוני מקטין, בדרך כלל, יותר מגורם ייצור אחד. למשל, הצונמי בדרום אסיה הקטין במדינות שנפגעו הן את כוח העבודה והן את מלאי ההון. נהרסו מבנים, קווי תקשורת וחשמל, ומתקנים נוספים שהיו חלק ממלאי ההון של האזור בייצור שירותי תיירות. כן נפגע מלאי ההון של ענפי המים והחקלאות.

לספק מים ומזון לתושבים

צונמי אדיר שכזה עלול לפגוע גם בגורמי ייצור טבעיים, אם הוא סוחף צמחייה טבעית, או נניח משנה את קווי החוף, כך שנעלם מפרץ טבעי המבוקש על-ידי תיירים.

מבין האסונות ההמוניים מעשי ידי אדם, הייתה מלחמת העולם השנייה בעלת הממדים הגדולים ביותר. כ-50 מיליון בני-אדם נהרגו בה. אמנם את ההרוגים לא ניתן להשיב לחיים, ולקטועי הגפיים לא ניתן להצמיח איברים, אבל את מלאי ההון החלו לשקם במרץ רב

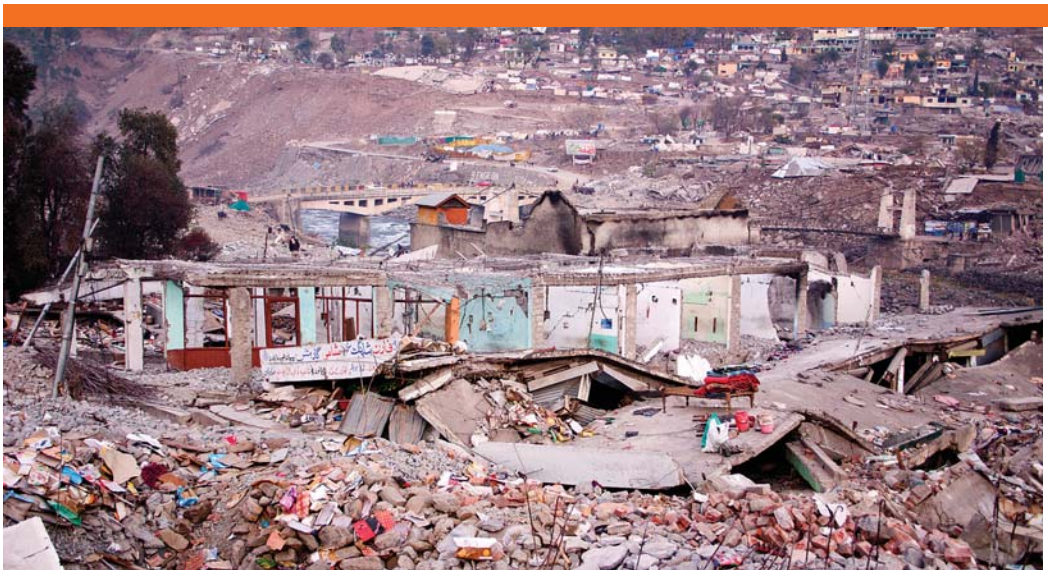

בתמונה: הרס בעקבות
רעידת אדמה

לפי אמונה עממית עתיקה, מלחמה מסיימת משבר כלכלי או מה שמכונה היום "מיתון". הרחבה של טענה זו יכולה להיות שאסון המוני עשוי להאיץ את הפעילות הכלכלית - פתרון מר מאוד ועצוב לבעיות של האטה כלכלית ואבטלה

צמצום של גורמי הייצור בגלל אסון המוני פוגע בצד ההיצע, בכושר הייצור, ובו-זמנית מגדיל את הביקושים. ואכן, הביקושים למוצרי הצריכה השוטפים, כמזון וביגוד, קטנים, ובמקביל גדלים מאוד הביקושים להון פיזי -למבנים ולתשתיות שנהרסו

כדי לחזור לייצור שירותי התיירות, שעליהם התבסס חלק גדול מהכלכלות באזור שנפגע, נחוץ ראשית לשקם את מלאי ההון של ענף התיירות, ושל ענפי החקלאות והמים. האחרונים חיוניים עוד לפני בנייה-מחדש של מתקני התיירות, כדי לספק מים ומזון לתושבים, ובהם גם המועסקים בשיקום מלאי ההון התיירותי.

התיאור לעיל מונה צרכים שונים המתעוררים עם השיקום מהאסון, והמילה "צורך" מתקשרת אצל הכלכלנים עם הביטוי "ביקוש". כדי שמוצר ייוצר נחוצים שני צדדים: צד ההיצע, היצרנים, וצד הביקוש, הצרכנים. היצרנים אינם מייצרים מוצר שאין לו ביקוש מצד הצרכנים, גם אם ביכולתם ליצרו. צמצום של גורמי הייצור בגלל אסון המוני פוגע בצד ההיצע, בכושר הייצור, ובו-זמנית מגדיל את הביקושים. הביקושים למוצרי הצריכה השוטפים - כמזון, ביגוד וכדומה - אינם קטנים, ובמקביל גדלים מאוד הביקושים להון פיזי, כלומר, למבנים ולתשתיות שנהרסו.

בצד חסרונותיו הברורים של מצב כלכלי כזה, עשויים להיות לו גם יתרונות. הביקושים החדשים מעודדים את הייצור, ויחד עמו את התעסוקה וההכנסות.

לא ניתן להשיב את ההרוגים לחיים

מבין האסונות ההמוניים מעשי ידי אדם, הייתה מלחמת העולם השנייה בעלת הממדים הגדולים ביותר. נהרגו בה כ-50 מיליון בני-אדם, אזרחים וחיילים. בין האזרחים שנהרגו היו גם חולים וזקנים שלא היה באפשרותם להשתתף בכוח העבודה, אך חלק גדול מהאזרחים, ובוודאי שכל החיילים, היו יכולים להיות חלק ממנו.

את המבנים ומתקני הייצור שנהרסו ראינו כולנו בתמונות וביומני קולנוע ישנים מאותן שנים. עם סיום המלחמה, לא ניתן היה להשיב את ההרוגים לחיים, וגם לא לחבר גפיים שנקטעו לבעליהם, אבל את מלאי ההון החלו לשקם במרץ רב.

הגאות הכלכלית באירופה שלאחר המלחמה הייתה חסרת תקדים. בעשורים הראשונים שלאחריה ייחסו את הצמיחה המואצת לתכנית מרשל, תכנית הסיוע האמריקנית, שהזרימה לאירופה סכומי עתק, המתקרבים ל-100 מיליארד דולר במחירים של היום. אבל, בעשורים האחרונים החלו חוקרים שונים לפקפק בתרומתה של תכנית מרשל כגורם המרכזי לצמיחת כלכלות אירופה לאחר מלחמת העולם השנייה, מפני שהיו מדינות שצמיחתן הייתה גבוהה מאוד למרות שלא קיבלו חלק מהסיוע. ואם לא הסיוע האמריקני, ההסבר האפשרי לצמיחה הוא הגידול העצום בביקושים, עקב צורכי השיקום של מלאי ההון.

פתרון מר מאוד

ראוי לציין שהרמה הכלכלית של משק, המבטאת גם את רמת החיים של תושביו, אינה שיעור הצמיחה אלא התוצר לנפש. הירידה בכושר הייצור, עקב האסון, מקטינה את התוצר לנפש, ובמילים אחרות, פוגעת ברמת החיים של השורדים, לעתים עד כדי סכנת רעב, מחלות והיעדר קורת גג. אבל, ככל שהאצת הצמיחה רבה יותר, התוצר לנפש חוזר במהירות גבוהה יותר לשיעורו מלפני האסון, ובתנופת הצמיחה הוא עשוי להגיע בתוך זמן לא רב לשיעורים גבוהים מאלו שהיה מגיע אליהם אלמלא התרחש האסון.

לפי אמונה עממית מלחמה מסיימת משבר כלכלי. הרחבה של טענה זו יכולה להיות שאסון המוני עשוי להאיץ את הפעילות הכלכלית. פתרון מר מאוד ועצוב לבעיות של האטה כלכלית ואבטלה.